

JAN SMEKEN OPNIEUW TOT LEVEN GEWEKT

Boek over Brusselse stadsdichter en rederijker combineert fictie en non-fictie

De laatste jaren hebben diverse initiatieven de historische Nederlandstalige letterkunde onder de aandacht van een breder publiek gebracht. Zo zijn er de boekpublicaties *Floris ende Blancefloer van Diederic van Assenede* (Jozef Janssens, 2015, over de gelijknamige Middelnederlandse roman), *Nobel streven* (Frits van Oostrom, 2017, over Jan van Brederode)¹ en het kijkboekje *Vossensprongen* (Reynaertgenootschap, 2017). Daarnaast wordt de historische Nederlandse letterkunde ook online in de verf gezet: op www.schrijverskabinet.nl (2017) met portretten en levensbeschrijvingen van vroegmoderne auteurs, of op moocmnl.kantl.be (2017), waar korte kennisclips over de hoogtepunten uit de Middelnederlandse literatuur te zien zijn.

In deze reeks initiatieven past ook het boek *Ik Jan Smeken* (2017) van schrijver, zanger en presentator Rick de Leeuw en hoogleraar Middelnederlandse letterkunde Remco Sleiderink. Daarin zijn fictie, historische teksten en archiefmateriaal op originele en vernuftige wijze met elkaar verweven. Centraal staat de figuur van Jan Smeken, een naam die in veel gevallen geen belletje zal doen rinkelen. Dat is bijzonder jammer, aangezien deze man meer dan dertig jaar stadsdichter van Brussel is geweest en er een voorname positie bekleedde in het culturele en literaire leven in de late vijftiende en vroege zestiende eeuw. Alleen Herman Pleij besteedde enkele decennia geleden aandacht aan Smeken, en dan voornamelijk aan diens *Sneeuwpoppendicht*.²

Jan Smeken, vermoedelijk omstreeks 1455 geboren als Jan de Baertmakere, groeide op in een Brussel dat in die tijd een steeds prominere plaats in het hertogdom Brabant innam. Het was niet de oudste stad van Brabant, maar wel de meest dynamische en welvarende. De hertogen verbleven er graag en organiseerden er hun grootste feesten, wat telkens gepaard ging met een enorme *boost* voor de cultuur en de economie. Iedereen wilde zijn appreciatie voor de vorsten uitdrukken door zijn bijdrage, in welke vorm dan ook, aan de feesten te

leveren. Jan, die waarschijnlijk actief was in de textielnijverheid, besloot op zekere dag deel te nemen aan het literaire leven van de stad. Hij werd lid van De Lelie, één van de vier rederijkerskamers die Brussel toen telde. Die kamers speelden een belangrijke rol in de culturele organisatie van blijde inkomsten en processies: de leden verzorgden gedichten en toneelstukken die bij dergelijke gelegenheden konden worden voorgedragen en traden niet zelden in competitie met elkaar. In dezelfde periode veranderde Jan zijn naam: voortaan was hij Jan Smeken, iemand die zoals een smid (smeken is een Middelnederlands verkleinwoord voor smid) woorden aan elkaar smeedt.

Dat het Jan menens was, blijkt uit zijn gereconstrueerde parcours: eerst was hij *factor* of creatieve leider van De Lelie, vervolgens werd hij stadsdichter van Brussel. Onder zijn toedoen fuseerden De Lelie

Rick de Leeuw en Remco Sleiderink © Uitgeverij Hannibal

De Leeuw en Sleiderink willen met het verhaal van Jan Smeken een breed publiek bereiken

en De Violette, een andere Brusselse rederijderskamer, tot 't Mariacranske. Samen met enkele andere leden richtte hij bovendien een lokale afdeling op van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouwe van de Zeven Weeën. Met succes, want in haar eerste jaar verwelkomde de broederschap al meer dan zesduizend leden. Voor Jan Smeken waren het telkens gelegenheden om zijn pen boven te halen. Hij verdiende goed met zijn literaire werk.

Het is allerminst vanzelfsprekend dat dit levensverhaal van Jan Smeken nu bekend is. Een contemporaine biografie over de man is niet voorhanden en het is pas dankzij onderzoek naar verschillende types archiefmateriaal, zoals stadsrekeningen en ledenlijsten, dat het leven van deze Brusselse stadsdichter gereconstrueerd kon worden. De Leeuw en Sleiderink wilden dat het verhaal van Jan Smeken een breed publiek zou bereiken. Daarom kozen zij

niet voor een academische publicatie (met als risico dat de naam Smeken hoogstens in een paar literair-historische overzichten zou opduiken), maar voor een combinatie van fictie en non-fictie.

In korte paragrafen komt Smeken zelf aan het woord; we volgen hem van toen hij een kind was tot aan zijn dood. Die stukken worden in *Ik Jan Smeken* afgewisseld met non-fictieparagrafen die zijn verhaal van duiding voorzien. Zo wordt de bredere Brusselse context toegelicht en is er aandacht voor de politieke geschiedenis en het laatmiddeleeuwse culturele en literaire leven van de stad.

De opzet van *Ik Jan Smeken* is bijzonder origineel én hij werkt. De Leeuw en Sleiderink zijn erin geslaagd om Smeken opnieuw tot leven te wekken. Hij is niet langer een weinigzeggende naam in de literatuurgeschiedenis, maar een mens van vlees en bloed, met zijn eigen verwachtingen, wensen en teleurstellingen; iemand met wie het publiek zich kan identificeren en voor wie het veel sympathie kan opbrengen. Toch biedt het boek niet alleen vermaak; het is ook een goede manier om kennis te maken met de bredere Brusselse context uit de late middeleeuwen. Met de combinatie van fictie en non-fictie hebben De Leeuw en Sleiderink een goed evenwicht gecreëerd tussen een ontspannend verhaal en een informatieve, historische achtergrond.

Illustraties die de Blijde Intrede van Johanna in Brussel verbeelden, een gebeurtenis waarbij Jan Smeken een gedicht schreef © Uitgeverij Hannibal

Het gaat dus niet louter om een vlotte schelmenroman, zoals de achterflap van het boek vermeldt. Mooi is dat de auteurs stukken tekst die Smeken zelf heeft geschreven in hun werk hebben geïntegreerd, soms in het Middelnederlands, soms in moderne vertaling. Zo wordt duidelijk dat Smeken verschillende types tekst heeft geschreven, zoals religieuze gedichten, zinspelen en kluchten. De citaten vormen ook de ideale gelegenheid om van het Nederlands van zes eeuwen geleden te proeven. Dat alles gebeurt in een mooi verzorgde uitgave, waarin kleurenafbeeldingen van historische documenten en objecten omtrent het leven van Jan Smeken zijn geïntegreerd.

Dat Smeken zich niet altijd conformeerde aan wat toen de literaire richtlijnen waren, hebben de auteurs mooi verwerkt in de titel van het boek. Uiteraard vormt *Ik Jan Smeken* een stevige knipoog naar *Ik Jan Cremer*, de roman waarin het zelfbewustzijn hoogtij viert. In zekere zin was Jan Smeken een grondlegger van dat zelfbewustzijn. In tijden waarin rederijkers zich normaliter richtten op Franse voorbeelden of religie en moraal in hun gedichten en toneelstukken centraal stelden,

keek Smeken als een zelfbewust individu om zich heen en beschreef hij met een open en niet zelden kritische blik de wereld om zich heen. Het *Sneeuwpoppengedicht*, dat als sluitstuk in het boek is opgenomen, getuigt van een bijzonder creatieve geest die na lang onder de radar te zijn verdwenen in ere is hersteld.

INE KIEKENS

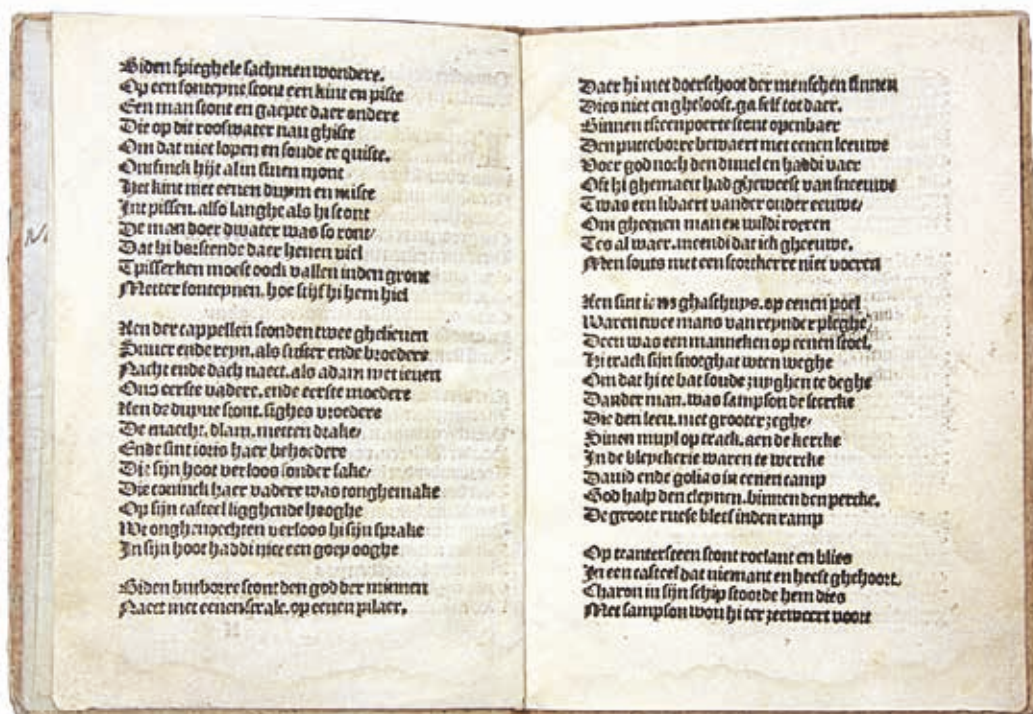
RICK DE LEEUW EN REMCO SLEIDERINK,
Ik Jan Smeken, Hannibal, Veurne, 2017, 160 p.

NOOT

- 1 FRANK WILLAERT, 'Bezield verleden. Frits van Oostrom over Jan van Brederode', *Ons Erfdeel*, jg. 61 (2018), nr. 1, pp. 124-127
- 2 HERMAN PLEIJ, 'De strijd om een eigen burgercultuur: het Brusselse sneeuwfeest van 1511', *Ons Erfdeel*, jg. 31 (1988), nr. 4, pp. 504-511 en HERMAN PLEIJ, *De sneeuwpoppen van 1511. Literatuur en stadscultuur tussen middeleeuwen en moderne tijd*, Meulenhoff, Amsterdam, 1988.

Conu-16 — 1671 12 13
 Conu-16 — 1671 12 13
 Conu-16 — 1671 12 13

Detail van een rekening van de broederschap van
 Onze-Lieve-Vrouwe van de Zeven Weeën waarin
 Jan Smeken zijn naam neerschreef © Uitgeverij Hannibal

Een dubbele pagina uit *Sneeuwoppengedicht*
 van Jan Smeken © Uitgeverij Hannibal